

บทที่ 1

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

อิทธิพลของสื่อมวลชนเป็นประเด็นที่ได้รับความสนใจจากนักวิจัยมาตลอด 40 -50 ปีที่ผ่านมา แต่จากการวิจัยในระยะเวลาหลายปีพบว่า สื่อมีผลกระทบต่อทัศนคติเพียงเล็กน้อยเท่านั้น นักวิจัยจึงเปลี่ยนเป้าหมายใหม่โดยตั้งข้อสงสัยว่าบางทีสื่ออาจจะมีผลกระทบต่อรับรู้ หรือมุมมองที่มีต่อโลก (views of the world) ซึ่งมีผลต่อการคิด และการตัดสินใจในภายหลังของบุคคลมากกว่าที่มีต่อทัศนคติ (Severin and Tankard, 2001)

สื่อมีผลกระทบต่อรับรู้ของผู้รับสาร มีหลักฐานยืนยันว่าการอ่านข่าวหนังสือพิมพ์ก่อให้เกิดผลกระทบต่อรับรู้ที่สำคัญ 2 ด้าน ได้แก่ ผลกระทบจากการกำหนดความสำคัญแก่วาระข่าวสาร (agenda-setting) และผลกระทบจากการเลือกกรอบในการตีความข่าวสาร (framing)

เรามักจะรับรู้และเห็นความสำคัญของประเด็นหรือปัญหาตามที่สื่อกำหนด ดังเช่น การสำรวจประชามติตั้งแต่ปี ค.ศ. 1986-1989 พบว่า สาธารณชนในประเทศสหรัฐอเมริกาให้ความสนใจเกี่ยวกับปัญหายาเสพติดมากขึ้นเรื่อยๆ แต่ในขณะที่ยังมีจำนวนเปอร์เซ็นต์ของคนที่ทำผิดกฎหมายเกี่ยวกับยาเสพติดลดลง ทั้งนี้เป็นเพราะในช่วงเวลานั้นรัฐบาลของสหรัฐอเมริกาได้ประกาศ "สงครามกับยาเสพติด" จำนวนหนังสือพิมพ์ที่รายงานเกี่ยวกับสงครามยาเสพติดก็เพิ่มปริมาณสูงขึ้นเรื่อยๆ ซึ่งการจัดวาระข่าวของสื่อด้วยการเพิ่มปริมาณการนำเสนอประเด็นเกี่ยวกับยาเสพติดนี้เองที่ทำให้ประชาชนรับรู้ และให้ความสำคัญกับปัญหาเสพติดว่าเป็นปัญหาระดับชาติ (Bare, 1990 quoted in Severin and Tankard, op.cit.)

การกำหนดความสำคัญแก่วาระข่าวสารของสื่อ คือ การที่สื่อสามารถกำหนดทิศทางความสนใจของผู้รับสารให้หันไปให้ความสำคัญหรือพูดถึงเกี่ยวกับประเด็นใดประเด็นหนึ่ง ซึ่งสื่อให้ความสำคัญโดยการนำเสนอด้วยวิธีการต่างๆ เช่น นำเสนอในกรอบขนาดใหญ่ หรือรายงานบ่อยๆ ซ้ำๆ ในช่วงระยะเวลาอันยาวนาน เหมือนที่ Cohen (1963 : 13 อ้างถึงใน วิไล ฉัตรกุล ณ อยุธยา, 2534 : 4) กล่าวไว้ว่า "หนังสือพิมพ์ประสบความสำเร็จอย่างมากในการบอกผู้อ่านว่าควรจะคิดเกี่ยวกับเรื่องอะไร (What to think about)"

สิ่งที่น่ากลัวคือสื่อมวลชนหรือผู้มีอำนาจและเงินจะอาศัยการกำหนดความสำคัญแก่วาระข่าวสารของสื่อ เพื่อวัตถุประสงค์บางอย่างที่ก่อให้เกิดประโยชน์กับตน เช่น งานวิจัยของปาจรีย์ ธนะสมบุรณ์กิจ (2538 : 130-131) ระบุว่าในช่วงเหตุการณ์พฤษภาคม 2535 หนังสือพิมพ์ไทยรัฐกำหนดวาระทางการเมืองเรื่องนายณรงค์ วงศ์วรรณ กับข้อกล่าวหาค้ายาเสพติด เป็นการย้ำให้เห็นถึงข้อบกพร่องของบุคคลที่มาจากการเลือกตั้ง เพื่อสนับสนุนการเข้ามาเป็นนายกรัฐมนตรีของพลเอกสุจินดา คราประยูรให้มีความชอบธรรมมากขึ้น ลบข้อด้อยของพลเอกสุจินดาเรื่องการไม่ได้เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ผลการวิจัยยืนยันให้เห็นว่ามีการนำการจัดวาระ

ชาวสารมาใช้ประโยชน์ในการสร้างข่าว หรือกลบเกลื่อนอีกเหตุการณ์หนึ่ง เพื่อให้ประชาชนรับรู้และสนใจประเด็นปัญหาของนายณรงค์ วงศ์วรรณ แทนที่จะให้ความสำคัญกับการเป็นนายกรัฐมนตรีที่ไม่ได้มาจากการเลือกตั้งของพลเอกสุจินดา คราประยูร

การกำหนดวาระข่าวสารของสื่อมีผลต่อการได้เปรียบ เสียเปรียบทางการเมืองด้วย กล่าวคือ การที่สื่อเสนอข่าวเกี่ยวกับลักษณะนิสัย หรือบุคลิกของนักการเมืองคนหนึ่งหลายๆ ก็จะทำให้ผู้อ่านรับลักษณะนิสัย และบุคลิกนั้น ๆ ซึ่งการรับรู้นี้จะส่งผลต่อการเลือกตั้ง เช่น การเสนอข่าวเกี่ยวกับร้อยตำรวจเอกประชัย เปี่ยมสมบูรณ์นั้น สื่อมักนำเสนอประเด็นเรื่องความเที่ยงธรรมของเขา โดยให้ฉายาว่ารัฐมนตรีไม้บรรทัด ซึ่งการเสนอประเด็นนี้บ่อยๆ ทำให้ประชาชนรับรู้และเชื่อเช่นนั้น ดังนั้นเมื่อมีการพูดถึงนักการเมืองที่ซื่อสัตย์ ยุติธรรม ประชาชนก็จะนึกถึงรัฐมนตรีประชัยก่อน เพราะฉะนั้นในช่วงเลือกตั้ง ผู้สมัครทั้งหลายจึงนิยมใช้อิทธิพลของสื่อในด้านนี้ในการสร้างภาพลักษณ์ให้กับตน โดยพยายามทำตัวให้เป็นข่าวและเสนอแต่ภาพที่ดีของตนให้ประชาชนได้รับรู้ และรู้จัก เพื่อผลในการเลือกตั้งที่จะตามมา

การกำหนดกรอบการตีความข่าวสารเป็นอีกหนึ่งอิทธิพลของสื่อที่มีผลกระทบต่อการรับรู้ของผู้รับสารเช่นกัน การกำหนดกรอบการตีความข่าวสาร คือ การเลือก เน้นย้ำ ชี้แจงรายละเอียด หรือไม่กล่าวถึงบางลักษณะ ทั้งนี้เพื่อให้ผู้รับสารอ่านหรือตีความข่าวจากมุมมองใดมุมมองหนึ่ง หรือใช้หลักการใดหลักการหนึ่งในการตีความข่าวนั้น เช่น เรื่อง doctor - assisted suicide ซึ่งได้รับอนุญาตตามกฎหมายในหลายๆ รัฐของอเมริกานั้น มีการกำหนดกรอบการตีความในมุมมองทางการแพทย์ และมุมมองทางกฎหมายในนิตยสารขณะที่อีกฝ่ายหนึ่งจะสนับสนุนเรื่อง "สิทธิในการตาย" ซึ่งเป็นความเห็นชอบส่วนบุคคลตามกรอบที่สื่อมวลชนเสนอ แต่ไม่มีฝ่ายใดที่ตีความเรื่องนี้โดยใช้มุมมองทางศีลธรรม ทั้งนี้เพราะไม่มีสื่อใดกล่าวถึงทำให้คนมองข้ามมุมมองนี้ไป (Eko quoted in Stone, G. ; Singletary, M. and Richmond, V. P, 1999) เป็นต้น

สิ่งที่น่าเป็นห่วงคือผู้รับสารมักไม่รู้ตัวว่าสื่อกำหนดกรอบในการตีความข่าวสารให้กับตน ทำให้โอกาสที่ผู้รับสารจะได้รับผลกระทบจากการกำหนดกรอบการตีความข่าวของสื่อ นั้นมีมากขึ้น ดังที่ Severin and Tankard (op.cit.) กล่าวไว้ว่า ผู้รับสารอาจรับรู้ว่าการนำเสนอข่าวนั้นมีอคติหรือไม่ แต่ยากที่จะรับรู้หรือสังเกตเห็นว่าข่าวที่กำลังอ่านนั้นถูกจัดการให้อยู่ในรูปแบบบางอย่าง ทั้งนี้เพราะการวางกรอบข่าวนั้นเป็นวิธีที่แยบยล และมีพลังทำให้ผู้รับสารบางคนตีความ พุดคุย ถกเถียง หรืออภิปรายกันเกี่ยวกับข่าวภายใต้กรอบที่สื่อมวลชนสร้างขึ้นโดยไม่รู้ตัว

วงวิชาการเชื่อว่าวิธีที่จะช่วยลดอิทธิพลของสื่อที่มีต่อผู้รับสาร คือ การมีความรู้เท่าทันสื่อ (Silverblatt, A. 1995; Considine 1995 and Branston, G. 1992 อ้างถึงใน เชื้อจิต วิโรจน์ไตรรัตน์, 2540: 19)

นักวิชาการให้ความหมายของคำว่า 'ความรู้เท่าทันสื่อ' หรือ media literacy หมายถึงความรู้ ความเข้าใจในธรรมชาติ บทบาทหน้าที่ และการทำงานของสื่อไปจนถึงความสามารถในการวิเคราะห์รูปแบบ เนื้อหา

ของสิ่งที่สื่อนำเสนอได้ นอกจากคำว่า media literacy แล้ว นักวิชาการยังใช้คำอื่นๆ ในความหมายเดียวกันหรือใกล้เคียงกันอีก เช่น media education, media study, media awareness หรือ media analysis

เป้าหมายสูงสุดของการมีความรู้เท่าทันสื่อ คือ การทำให้บุคคลมีอิสระจากการเผยแพร่หรือกระจายอิทธิพลของสื่อมวลชน ดังที่ Branston, G. (1992 อ้างถึงในเอื้อจิต วิโรจน์ไตรรัตน์, อ้างแล้ว : 22) ได้กล่าวว่า เป้าหมายสูงสุดของความรู้เท่าทันสื่อ คือ การสร้างผู้รับสื่อที่มีความรู้ ความเข้าใจในสื่อและผลผลิตสื่อ สามารถแยกความเห็นออกจากความเป็นจริง สามารถตัดสินใจสิ่งที่สื่อนำเสนออย่างเที่ยงตรง เป็นผู้รับสื่อที่มีพลังอำนาจ และกระตือรือร้น (empower as active) คือไม่ยอมรับอิทธิพลสื่ออย่างดุขย และไม่ได้ตัดสินว่าสื่อเป็นสิ่งอันตราย แต่เป็นผู้รับและใช้สื่อที่มีจุดยืนทางสังคม เข้าใจตนเอง เข้าใจสังคม เข้าใจสิ่งที่สื่อนำเสนอ สามารถมีส่วนร่วมตอบโต้ หรือแสดงความคิดเห็นต่อสื่อด้วยวิธีการต่างๆ ที่เหมาะสมได้

คล้ายกับ Silverblatt, A. (อ้างถึงในเอื้อจิต วิโรจน์ไตรรัตน์, อ้างแล้ว) ที่กล่าวถึงเป้าหมายสำคัญของความรู้เท่าทันสื่อ คือ เพื่อทำให้บุคคลมีความเป็นอิสระอย่างแท้จริงจากการเผยแพร่หรือกระจายอิทธิพลของสื่อมวลชน และสามารถตัดสินใจในเรื่องราว หรือประเด็นที่สื่อนำเสนอได้ ทั้งนี้เพราะความรู้เท่าทันสื่อก่อให้เกิดทักษะในการคิดอย่างพินิจพิจารณา ทำให้บุคคลมีความสามารถในการตัดสินใจอย่างเป็นอิสระ สามารถแสดงความคิด และตอบโต้ต่อข้อมูลหรือสิ่งที่สื่อนำเสนอได้

อย่างไรก็ตามแม้จะมีคนพูดกันมากกว่า ความรู้เท่าทันสื่อจะช่วยให้คนมีภูมิคุ้มกันจากการได้รับอิทธิพลของสื่อ แต่ก็ยังไม่เห็นหลักฐานที่แสดงให้เห็นชัดเจน งานวิจัยที่ผ่านๆ มาจะเน้นไปที่การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในการเปิดรับสื่อหลังจากที่ให้การศึกษากับสื่อ ซึ่งเชื่อว่าจะทำให้คนมีความรู้เท่าทันสื่อมากขึ้น เช่น การศึกษาของ Austin E.W. และ Johnson K.K. (1997 quoted in Committee on Public Education [online]) พบว่ากลุ่มตัวอย่างมีการเปลี่ยนแปลงทัศนคติเกี่ยวกับความตั้งใจในการดื่มเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์หลังจากที่ได้รับ การศึกษาเรื่องสื่อ เป็นต้น แต่ก็ยังไม่พบงานวิจัยใดที่ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความรู้เท่าทันสื่อกับผลกระทบของสื่อที่มีต่อการรับรู้ของผู้รับสาร

ดังนั้น งานวิจัยนี้จึงตั้งใจจะทดสอบว่าความรู้เท่าทันสื่อจะเป็นภูมิคุ้มกันผลกระทบของสื่อ โดยเฉพาะที่มีต่อการรับรู้ที่กำลังได้รับความสนใจอย่างมากในปัจจุบันหรือไม่ โดยศึกษาจากกลุ่มนักศึกษาซึ่งเป็นกลุ่มที่มีความรู้ในระดับหนึ่ง และเป็นกลุ่มที่จะมีบทบาทต่อการชี้แนะในอนาคตต่อไป

ปัญหานำวิจัย

1. นักศึกษาที่มีระดับความรู้เท่ากันสื่อต่างกันจะให้ความสำคัญแก่ข่าวสารสอดคล้องกับการให้ความสำคัญแก่ข่าวสารของหนังสือพิมพ์แตกต่างกันหรือไม่ อย่างไร
2. นักศึกษาที่มีความรู้เท่ากันสื่อต่างกันจะตีความแง่มุมข่าวสารสอดคล้องกับกรอบการตีความข่าวที่หนังสือพิมพ์กำหนดแตกต่างกันหรือไม่ อย่างไร

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เพื่อให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเห็นความสำคัญของปัญหา และส่งเสริมให้มีการเพิ่มหลักสูตรการศึกษาสื่อให้แก่นักเรียน นักศึกษาเพื่อเพิ่มปริมาณประชาชนที่มีความรู้เท่ากันสื่อในประเทศไทยให้มากยิ่งขึ้น
2. เพื่อกระตุ้นให้ผู้อ่านตื่นตัวในการเปิดรับข่าวสาร รู้จักพินิจพิจารณา คัด และตอบโต้ข้อมูลหรือสิ่งที่สื่อนำเสนอมากขึ้น
3. เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานให้กับผู้ที่สนใจสามารถพัฒนาการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความรู้เท่ากันสื่อ การให้ความสำคัญแก่ข่าวสาร และการเลือกกรอบในการตีความข่าวสารต่อไป